

Sezai Balcı-Mustafa Balcıoğlu, *Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu*, Erguvanî Yayınevi, Ankara 2017, 536 s.

Necati ÇAVDAR*

Eser; Başlarken, beş bölüm, Sonuç, Kaynaklar ve Dizin kısımlarından müteşekkildir. 536 sayfadan ibaret olan eser Erguvanî Yayınevi'nden 2017 yılında çıkmıştır.

Osmanlı'da gayrimüslimler konusu, hem Türk tarih yazıcılığı hem de tarih okuyucuları nezdinde her zaman ilgi duyulan bir saha olagelmıştır. Osmanlı diplomasi ve bürokrasi tarihinden sosyo-iktisat tarihine kadar geniş yelpazedeki çalışmalarda mühim bir figür olan gayrimüslimler hakkında sahip olduğumuz bilgilere gün geçtikçe yenileri eklenmektedir. Yazımıza konu olan *Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu* adlı eser de bu cümleden olup alana katkı yapan son çalışmalardan birisidir. Kısa süre önce okuyucu ile buluşan eser bu süreçte hem mütehasşısalar hem de konuya ilgi duyan çevreler nezdinde itibar görmüştür. Kaleme aldıkları eserin, "*Rothschild Ailesi ile Osmanlı Devleti arasındaki münasebeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerine dayalı olarak inceleyen ilk çalışma*" olduğu iddiasındaki yazarlar, Osmanlı Arşivi belgelerine dayanmak suretiyle bu gizemli ailenin az bilinen ya da bilinmeyen yönlerine ışık tutmaktadırlar.

Şüphesiz ki, Osmanlı dış borçlanma tarihi ve Osmanlı'da Filistin Sorunu üzerine yapılacak çalışmalarda Rothschild Ailesi'nin rolünü göz ardı etmenin yapılacak çalışmayı eksik bırakacağı düşüncesi bir iddia değildir. Zira bu konuların dışında, Rothschildlerin Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri; devletin eğitim, sağlık ve madencilik gibi alanlarıyla da girift bir durum arz etmektedir.

Rothschild Ailesi hakkında temel seviyede bilgiye sahip bir okuyucunun esere dair ilk intibai, bu eserde, Osmanlı Devleti'nin büyük devletler ve gayrimüslim bankerler tarafından mali kontrol altına alınarak yarı sömürge durumuna düşürülmesi tezlerine cevap verildiği şeklinde olabilir. Tarihsel arka planda bu gerçeği reddetmemekle beraber eser asıl olarak 19. ve 20. yüzyılı şekillendiren siyasal gelişmelerin Rothschild Ailesi'ni dünyada nasıl zengin ve saygın bir iktisadi olgu haline getirdiği üzerine kurgulanmıştır. Rothschild adının Türkiye'de bazı çevrelerin

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E posta: ncavdar19@gmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0002-0713-6803

yaygın kanaatleri doğrultusunda sert bir tartışma konusu olduğu gerçeğine rağmen, eser, bu yaygın kanaate karşı muhalif tutumunu belgeler yoluyla söylemden-bilimselliğe taşımaktadır. Yazarlar, Osmanlı padişahlarının ve diğer üst düzey devlet idarecilerinin Rothschild Ailesi ile olan münasebetlerini sübjektif yaklaşımlardan uzak olarak yürütmüş olduklarını iddia etmektedirler. Konu hakkında şimdiye kadar mevcut olan yaygın kanaate zıt söylemiyle dikkat çeken eser, Osmanlı idarecileri ve Rothschildler arasındaki çok sayıda bilinmezi de aydınlatma iddiasındadır.

Esere göre, 1830'lu yıllarda Osmanlı idarecileri nezdinde Rothschild adı; *"Yahudi asıllı, Karun kadar zengin, devletlere borç veren, krallardan nişan ve madalya alan bir aile"* demekti. Osmanlı okuryazar çevrelerindeki *"Rothschild"* imajı ise Reşat Nuri Güntekin'in *"Roçild Bey"* adlı hikâyesindeki gibi zenginliğin, kibarlığın ve yardımseverliğin diğer adı olarak görülmüştür. Bu imajın oluşmasında; Rothschild Ailesi'nin Darüşşafaka'ya ve Balkan Savaşları'nda yaralanan Osmanlı askerlerine nakdi yardımda bulunması, Kudüs'te hastane ve okul inşa ettirmesi, İzmir'de Karataş Hastanesi'ni yaptırması gibi faaliyetlerinin etkili olduğu şüphesizdir.

Eser, Rothschildlerin sadece Osmanlı Devleti ile değil, dünyanın farklı coğrafyalarında yer alan devletlerle de ekonomik temelli girift bir ilişki ağının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Yazarlara göre, Rothschild Ailesi'ni diğer Avrupalı finansörlerden farklı kılan özellik; şahsî zeminde Avrupa ve Amerika'daki devletlerin çoğunun güvenini kazanması, yeni bir uluslararası finans sistemi kurması ve Avrupa'da en hızlı kurye sistemini kullanmasıdır. *"Napolyon Savaşları esnasında (1794-1815) İspanya'da bulunan İngiliz ordusunun maaşlarını ödediği, Metternich'e danışmanlık yaparak ilk Avusturya demiryolunu inşa ettiği, Paris'te ilk Fransız demiryolunu inşa ettiği, 1810'da Danimarka'ya, 1824-1829 arasında Brezilya'ya ve 1830'da İngiltere'ye borç verdiği"* gibi bilgiler Rothschildlerin Türk tarih anlayışındaki rolünün üstünde bir gerçekliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Rothschild Ailesi'ni Osmanlı idarecilerine tavsiye edip onlarla tanıştıran kişinin Avusturya Prensi Metternich olduğu bilgisi de eserde yer alan ilginç bilgiler arasındadır. 19. yüzyılda Rothschildler ile Osmanlı idarecileri arasındaki ilişkilerin dış borçlar ekseninde şekillenmiş olduğu malumdur. Bu bağlamda eserde Rothschildlerle ilgili olarak ortaya konulan bilgi ve belgelerin Osmanlı borçları ve Rothschildlerin Filistin'de arazi satın alarak koloni kurmaları üzerine odaklandığı görülmektedir.

Sultan II. Mahmud döneminde, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi esnasında, Tuna garnizonları için Osmanlı Devleti'nin Rothschildlerden buğday satın alıp ancak yarısının değerini ödeyebilmesiyle başlayan yakın ilişkilerin devletin son dönemine

kadar devam ettiği malumdur. Bu harbin sonunda bağımsız olan Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne vermesi gereken tazminat 1834'te Rothschildler aracılığı ile gerçekleştirilmişti. Aynı yıl içerisinde yeniden açılmasına karar verilen Osmanlı elçiliklerinin Rothschildlerden alınan kredi ile finanse edilmiş olması da dikkat çekicidir.

Eserde, Osmanlı Devleti'nin Rothschildler ile olan ticari münasebetlerinin Kırım Harbi öncesine dayandığı ileri sürülmektedir. Buna göre, 1853 yılı ortalarında Osmanlı Devleti, Rothschildler aracılığı ile 40 bin tüfek, 2 bin Şeşhane, 10 milyon fişek, 50 milyon kapsül satın almış, bunun karşılığında 10.514.976 kuruş ödemiştir. Rothschildlerden doğrudan borç alınmaya başlanmasının ise Kırım Harbi esnasında gerçekleştirildiğine işaret edilmektedir. Harp esnasında ilk büyük dış borçlanmasını 1854'te yapmış olan Osmanlı Devleti harp masraflarının artması üzerine 1855'te Rothschildlerden aldığı yüksek meblağa teminat olarak Mısır'ın yıllık vergisinin yanı sıra İzmir gümrüğünün gelirlerini göstermiştir. Bu teminatın dışında İngiltere ve Fransa'nın garantisini de alan Rothschildler Osmanlı Devleti'ne 5 milyon sterlin borç vermişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin, II. Abdülhamid döneminde, 1891 ve 1894 yıllarında olmak üzere Rothschild Ailesi'nden iki defa borç aldığı ifade edilmiştir. Esere göre, "1854-1914 arasında Osmanlı Devleti 41 defa dış borç almış olup bunların üç tanesi Rothschild Ailesi'nden temin edilmiştir. 1891'de Osmanlı Devleti'nin Rothschildlerden %4 faizle aldığı 6.316.920 sterlin, Osmanlı Devleti'nin 1877 yılında aldığı borcun ödenmesinde kullanılmış olup borcun ödeme süresi 60 yıldır. 1894 yılında ise 1871 yılında alınan borcun ödemesi için Rothschildlerden 8.212.340 sterlin borç alınmış olup %3,5 faizli bu borç 61 yıllığına taksitlendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden Rothschild borçları, Lozan Antlaşması kararınca Rothschildlere ödenmiştir".

Alanın uzmanlarını ilgilendiren bu teknik bilgiler bir yana bırakılırsa, kanaatimizce eserin en çarpıcı yönü; II. Abdülhamid ile Yahudi Rothschildler arasında amansız bir mücadelenin yaşanmış olduğunu, Sultan'ın bu aileye hiç taviz vermediğini iddia etmiş olan şimdiye kadarki çalışmalara alternatif bir bakış açısı getirmesi ve bu söylemden beslenen motivasyonu zayıflatacak olmasıdır. Yazarların bu konudaki düşünceleri, aslında eserin de en şaşırtıcı sonuçlarından birisidir. Yazarlara göre, şimdiye kadar iddia edilemediğinin aksine Sultan Abdülhamid, Rothschild Ailesi'yle oldukça ılımlı bir münasebet yürütmüştür ki bu tutum Padişah'ın kişisel özelliği ve dış politika anlayışıyla da uygun düşmektedir. Yazarlar, II. Abdülhamid'in iki defa borç

almak suretiyle Rothschild ailesiyle kurduğu resmi ilişkinin yanında Edmond de Rothschild başta olmak üzere bazı Rothschild mensuplarıyla oldukça samimi görüşmeler gerçekleştirdiğini ileri sürerek bu konudaki yaygın algıyı belgesel kanıtlarla değiştirmektedirler.

Osmanlı-Rothschild ilişkileri bağlamında kitabın odaklandığı ikinci temel konu, Rothschildlerin Filistin’de arazi satın alarak koloni kurmaları meselesidir. Yazarlar, Rothschildler’in Filistin’deki ilk arazilerini Sultan II. Abdülhamid döneminde edindiklerine ve tapulu arazilerinin miktarının yüz binlerce dönüme ulaştığına dair belgesel kanıtlar sunmaktadırlar. Kitabın bu ikinci temel konusu da yine ezber bozan cinsten iddiaları ihtiva etmektedir. Zira alanın uzmanlarının dışında kalan çevrelerdeki yaygın kanaate göre, II. Abdülhamid, Filistin’de Yahudi yerleşimcilere izin vermediği gibi onların toprak almasına da müsaade etmemiştir. Eserin üçüncü bölümünü teşkil eden “Sultan II. Abdülhamid, Rothschildler ve Filistin” başlığı altında sunulan çok sayıda arşiv belgesi ise aslında hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığına vurgu yapmaktadır.

Sultan II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti’nin Filistin bağlamındaki Rothschild ilişkilerinin Parisli Baron Edmond James de Rothschild etrafında şekillendiğini ifade eden Yazarlar, Edmond James de Rothschild’in Rusya’da Yahudilere uygulanan saldırılar üzerine bütün ömrünü ve servetini Yahudilerin refahına harcadığını beyan emektedirler. “Kimse İsrail için ondan daha fazla hizmet etmemiştir” diyen yazarlara göre, Edmond James de Rothschild, Rusya’dan gelen Yahudiler için “*çürüyen Osmanlı İmparatorluğu’nun ihmal edilmiş bir köşesi olan Filistin’de üç koloni*” (s. 211) (yerleşim yeri) kurarak onlar için toprak satın almaya başlamıştır. Rothschildlerin Rus Yahudilerinin Filistin’e yerleştirilmesini talep ettikleri ilk belgelerin 1891’de Osmanlı Devleti’nin Rothschild Ailesi’nden yaptığı borçlanmanın hemen sonrasına rastlaması ise hiç şaşırtıcı değildir. Anlaşılabileceği üzere, Rothschildler, verdikleri borca karşılık Sultan Abdülhamid’den taviz koparmak istemişlerdir. Edmond Rothschild, Theodor Herzl’in aksine sessiz yerleşimi savunmuştur.

Rothschildlerin toprak satın almasını kolaylaştıran unsur, 1869 tarihli yabancılara toprak satışını düzenleyen kanun olmuştur. Aile’nin Filistin’de ilk araziye 1882’de Sultan Abdülhamid devrinde aldığını, 1900 yılına gelindiğinde Filistin’deki Yahudi yerleşim birimlerinin sayısının on iki’ye, arazi miktarının ise 250 bin dönüme ulaştığını ileri süren yazarlar, 1918’e gelindiğinde Filistin arazilerinin yaklaşık %10’a yakın kısmının Yahudilere ait hâle geldiğini belgesel olarak ortaya koymaktadırlar. Eserde sunulan bir arşiv belgesinin ifadesiyle; “*Benî İsrail Devleti top tüfenk ile değil*

tasarruf-ı arazi vasıtasıyla bilâ muharebe teşkil olunacak olup bu faaliyeti Rothschild Ailesi organize etmektedir” (s. 218). 1892’de Suriye Vilayetinden gönderilen çarpıcı bir telgrafta ise “Filistin’deki göçmen Musevilerin, Tevrat’ta bahsedilen kutsal yerleri diriltmeye çalıştıkları, Kudüs’teki nüfuslarının on kat arttığı ve 25 sene içerisinde yerli halkın geçim kaynağı olan işleri de ellerinden alacak hâle geldikleri” (s. 225) dile getirilmiştir.

Başından sonuna kadar bu türden çok sayıda arşiv belgesi sunan eserin bu konuya dair son örneğini de I. Dünya Savaşı esnasında cereyan eden bir gelişme oluşturmuştur. Buna göre; Meclis-i Vükelâ, harbi sürdürebilmek için “*düşman devletler tebaasına ait olup mukavele ile Osmanlı vatandaşlarına kiraya verilen çiftlik ürünlerine tekâlif-i harbiye suretiyle el konulması*” kararı almıştır. Buna göre, Filistin’de Rothschild kolonilerinde ziraat yapan çiftçilerin ürünlerine de el konulması gündeme gelmiştir. Çünkü Baron Edmond Rothschild de Osmanlı ile harp halinde olan Fransa vatandaşı olup Filistin’deki arazilerinde binlerce Osmanlı vatandaşı kiracısı vardı. Bu hususta cereyan eden görüşmelerden sonra ordunun çok ihtiyacı olmasına rağmen Osmanlı Hükûmeti’nin Musevi halkın ürünlerine el konulmasına izin vermemesi oldukça düşündürücüdür.

Netice itibariyle, Sultan II. Abdülhamid, Yahudiler, Filistin Meselesi ve dış borçlar konusunda verilmiş önceki eserleri tamamlamasının yanında eserin bu konuları Rothschild Ailesi üzerinden işlemiş olması özgünlüğünü ve alana sağladığı değeri artırmaktadır. Bu yazıda öne çıkan bazı çarpıcı yönlerine dikkat çekmiş olduğumuz eserin tamamının mütalaa edilerek okunmasının konuya ilgi duyanların merak ve heyecanına en iyi cevabı vereceğini önerirken yazarları kutluyoruz.